

CD-recensie

© Aart van der Wal, september 2025

Een van de interessante aspecten van Paganini's 'duivelslastige Caprices (capriccio's) is dat ze veel interpretatieve vrijheid in het vooruitzicht stellen. Dat geldt onder meer voor de tempi (met daarvan afgeleid de rubati), fraseringen, articulatie, dynamiek en de keuze voor eigen karakterkenmerken (zoals in nr. 13, dat 'De lach van de duivel' meekreeg, maar het aan de vertolker is om eerder het speelse dan het sinistere aspect te benadrukken, of daarin een gulden middenweg te kiezen). Dit verklaart ook dat de speltechnische en interpretatieve verschillen tussen de vele vertolkingen zo groot zijn. Daardoor is niet alleen het werk zelf, maar ook de uitvoering ervan bijzonder fascinerend.

Als we de berichten van Paganini's tijdgenoten mogen geloven speelde hij de Capriccio's zelf alsof zijn leven ervan afhing. Met een in die tijd ongekende virtuositeit wierp hij zich op de talloze dubbel- en tripelgrepen, pizzicati met de linkerhand, opwaartse staccati, flageoletten, arpeggio's, octaven, flitsende toonladders, razendsnelle snaarwisselingen en natuurlijk het ricochet (een spectaculaire en spontane, in tegenstelling tot het gecaluleerde en strikt gecontroleerde jété, strijktechniek die de strijkestok laat stuiteren op de snaar in slechts één strijkbeweging, waardoor een reeks razendsnelle noten wordt gecreëerd).

Zijn toehoorders raakten niet alleen in de ban door de voor iedereen zichtbare capriolen op zijn instrument (een Guarneri del Gesù in vaak ongebruikelijke stemming en scordatura), maar ook door de expressie en de theatrale flair die hij daarbij aan de dag legde. Wat velen van hen toen echter niet zullen hebben gemerkt is dat Paganini graag van het notenbeeld afweek, improviseerde, versierde en naar believen fraseerde. Hij bevoog zich op het podium als een door de muziek bezetene, speelde moeiteloos de lastigste passages op slechts één snaar, brak snaren doelbewust en wist zijn publiek in een muzikale trance te brengen. Het moeten alles bijeen genomen geweldige gebeurtenissen zijn geweest.

Wat zeker ook zal hebben meegespeeld was zijn nogal spookachtige uiterlijk, dat volmaakt paste bij zijn reputatie als 'duivelsviolinist'. Hij was lang en bijzonder mager, met een bleke huid en diepliggende, donkere ogen, gloeiende blik, lange vingers (mogelijk door het Marfan- of Ehlers-Danlos-syndroom, wat hem als rondreizende virtuoos goed uitkwam) en zwarte, tot over de schouders hangende haren. Bovendien had hij de gewoonte om zijn gezicht wit te schminken. Als de geschiedenis ons niet bedriegt zag hij er niet tegenop om 's avonds of 's nachts zelfs op kerkhoven te spelen. Voeg daarbij zijn intense blik en alle ingrediënten lijken aanwezig te zijn geweest om het mysterie en de cultus rond zijn persoon het nodige voedsel te geven.

Nicolò Paganini (Georg Friedrich Kersting, 1830)

Cotik: 'Paganini's virtuositeit was uniek en leidde tot een ware histerie —hij was een superster, vergelijkbaar met de fascinatie voor castraten een eeuw eerder. Hij bewonderde hun expressie en pathos. Zijn invloed reikte tot Rossini, Donizetti, Schubert, Chopin, Schumann, Liszt, Verdi, Brahms en Bellini.' Rossini memoreerde: 'Ik heb slechts drie keer gehuild in mijn leven... de derde keer was toen ik Paganini hoorde spelen.'

De vraag is uiteraard hoe je als interpreet met deze 24 miniaturen vandaag de dag moet of kunt omgaan. Het antwoord ligt weliswaar in de vele vertolkingen die in de catalogus zijn vastgelegd, maar daaruit blijkt dan tevens – ik memoreerde het reeds – de talloze verschillen qua interpretatie (ervan uitgaande dat op de speltechniek zelf niets aan te merken valt). Die verschillen vallen in twee nogal voor de hand liggende categorieën (met daarbinnen dan uiteraard nog een grote verscheidenheid) uiteen: uitvoeringen die worden gekenmerkt door of theatrale flair en opgelegde virtuositeit of door muzikale diepgang in de vorm van 24 karakterstudies, waarvan de virtuositeit slechts onderdeel uitmaakt.

De Argentijnse violist Tomás Cotik behoort, zo blijkt uit dit album, tot de laatste categorie. Zo staat hij ook bekend: zijn vertolkingen zijn diepgaand maar ook vervuld van grote technische finesse, met enerzijds de lyrische toets en anderzijds de gecontroleerde energie. Het is spel dat in alle denkbare opzichten muzikaal uitblinkt en nimmer ten prooi valt aan het routineuze of gemakzuchtige. Een musicus ook die in het bezit is van allerlei prestigieuze prijzen en als voodoocent (hij is verbonden aan Portland State University in Oregon) en publicist op het gebied van de viooltechniek grote faam geniet. Op onze site vindt u meerdere recensies van door hem uitgebrachte albums.

Anders dan misschien verwacht speelt Cotik niet alle 24 capriccio's, maar maakte hij daaruit een selectie, een keuze die hij in het cd-boekje overigens niet toelicht, maar waarop niets aan te merken valt (elke capriccio kan zonder enig bezwaar 'los' worden uitgevoerd, met of zonder voorgeschreven herhaling, omdat ze tezamen geen structureel hechte eenheid vormen, maar ze kunnen even gemakkelijk bijna of geheel in elkander overlaoien). Paganini schreef ze ook niet achter elkaar: recent musicologisch onderzoek heeft aangetoond dat hij er meerdere jaren aan heeft gewerkt en in ieder geval vóór 1817. Publicatie volgde in 1820 door het uitgevershuis van Ricordi in Milaan.

De meest recente editie is die van Henle, met daarin opgenomen Paganini's oorspronkelijke streekaanwijzingen. Het is deze uitgave die Cotik vooral heeft gebruikt. Hij heeft de voorgeschreven herhalingen gerespecteerd en het vibrato uitsluitend als bijzonder effect gehanteerd, precies zoals de componist dat in een geannoteerde versie heeft aangeduid.

Niet alleen in de visie van Cotik communiceert de viool in deze capriccio's een rijk palet aan emoties en betekenissen over liefde, drama, humor, ernst, intimiteit en zelfs ironie. Binnen hun virtuositeit, wendbaarheid, schittering en lichtheid horen we dierengeluiden, fanfares, zang, schoonheid en talloze kleuren. Dit alles vereist zuiverheid van toon, helderheid en precisie: eigenschappen die in Cotiks spel volop present zijn.

Wat uit zijn vertolking eveneens spreekt is de collectieve verbeelding van de 'tovenaar' Paganini, de genius loci die (nog steeds!) wordt geassocieerd met heksenrij, het faustiaanse pact met de duivel, engelachtige gaven, aangeboren talent en magische geheimen, met de viool als vrouwelijk symbool (Paganini was een geduchte vrouwenversierder).

Cotiks spel weerspiegelt zijn opvatting dat in de capriccio's ook de zangstijl van het bel canto doorklinkt, in het legato, de versieringen, retorische cesuren, portamenti, messa di voce, rubato, en vibrato. Paganini noemde zijn spel 'suonare parlante' —spel dat spreekt. Ook de humor en theatrale gebaren uit de opera buffa zijn niet te versmaden. Zoals de Italiaanse 'duivelsviolinist' ook werd beïnvloed door Italiaanse meesters als Rolla, Paër, Locatelli, Tartini, Vivaldi en de vioolbouwers Amati, Stradivari en Guarneri.

Bekende technische hoogtepunten in de capriccio's zijn:

nr. 1 "Het Arpeggio": ricochet over vier snaren en dalende tertsschaal
nr. 2 snaarwisselingen over niet-aangrenzende snaren
nr. 5 toonladders, arpeggio's en 3+1 ricochet
nr. 6 "De Triller": eindeloze trillers
nr. 9 "La Chasse": jachtmotief met fluit- en hoornimitaties
nr. 11 meerstemmige zang en omgekeerde strijkrichting
nr. 13 "De Lach van de Duivel": razendsnelle passages en dubbelgrepen
nr. 14 drie- en vierklanken
nr. 20 doedelzakklanken en vliegende staccato
nr. 21 dubbelgrepen en opwaartse staccato
nr. 24 alles-in-één-dubbelgrepen, pizzicato, octaven, decimen, toonladders en arpeggio's

Cotik schrijft dat hij vaak geniet van museumtentoonstellingen die gewijd zijn aan één enkele kunstenaar. Het geeft hem de kans om diep in een artistieke taal of de wereld van een creatieve persoonlijkheid te duiken. In plaats van een encyclopedische opname van een volledig oeuvre, zoals in eerdere albums door hem gepresenteerd, heeft hij dit album voorgesteld als een persoonlijke en emotionele reis - samengesteld op een manier die aangenaam, vloeiend en verrassend is om in één luisterbeurt te beleven en herontdekken (als een vast 19-gangenmenu, in een alternatieve volgorde - zelfs grillig gerandomiseerd), of in kleinere porties: als een muzikale snack, een kop koffie, een dure wijn, of zelfs een shot sterke drank.

Cotik: 'Hoewel ik veel van deze stukken zelfs uitdagender vind dan ze klinken, betekent "virtuositeit" voor mij niet alleen wat je speelt, maar vooral hoe je het speelt. Paganini's uitspraak: "Om anderen te raken, moet ik zelf geraakt worden," getuigt ervan dat de emotionele muzikale boodschap en gevoelens voor hem minstens zo belangrijk waren als technische briljantheid. Ik ben het daar volledig mee eens.'

Het heeft al met al een subliem muzikaal monument opgeleverd. Dat aan de geselecteerde zeventien capriccio's Paganini's Cantabile in D, op. 17 voorafgaat en diens *Sonata a preghiera* op. 24 (ofwel de *Moses Fantasy*) het sluitstuk vormt met aan de piano Monica Ohuchi, had binnen de kaders van Cotiks - de luisteraar volkomen overtuigende - visie op Paganini's muziek niet passender kunnen zijn. Tel daarbij de opname die precies die hoeveelheid ruimtelijkheid biedt om zowel de viool als de piano in optimaal tot gelding te laten komen. De uiteindelijke conclusie: een uiterst liefdevol en met zorg gemaakte productie die de term 'aanwinst' zeker verdient.

index

Home - **Actueel** - **Audio** - **Muziek** - **Video** - **Boeken** - **Links**